

VAIDA KAMUNTAVIČIENĖ

Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva
Vytautas Magnus University, Lithuania

1740 M. LIETUVOS DIDŽIOSIOS KUNIGAİKŠTYSTĖS BERNARDINIŲ KONSTITUCIJA¹

The Regulations (1740) of Bernardine Nuns
of the Grand Duchy of Lithuania

SUMMARY

The Regulations of Bernardine Nuns of the Grand Duchy of Lithuania were published in the publishing house of the Basilian Order in 1740 in Supraśl. It was a legal document which provided the guidelines for Bernardine nuns' everyday life. The Regulations were intended for the Bernardine convents located in the Grand Duchy. There were seven of them: in Kaunas, in Grodno, in Brest, in Slonim, in Minsk and two more in Vilnius. The article looks into the causes of the creation of this document, also at its content. These Regulations, distinguished by their minuteness, reflect an ideal model of monastic life and help understand the features of Bernardine nuns' everyday life. In the Regulations, a special attention is paid to the closure. Compared to other convents, the Bernardines differed in their approach to private property and had a specific system of punishments for misconduct.

SANTRAUKA

Straipsnyje nagrinėjama Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Šv. Kazimiero bernardinų provincijos iniciatyva 1740 m. Supraslio bazilijonų spaustuveje išspausdinta LDK bernardinėms skirta konstitucija – teisinis dokumentas, kuriuo buvo apibrėžtos pagrindinės bernardinų gyvenimo gairės. Konstitucija buvo skirta tuo metu LDK teritorijoje veikusiems septyniems bernardinų vienuolynams: dviem Vilniuje, po vieną Kaune, Gardine, Lietuvos Brastoje, Slanime ir Minske. Keliamas tikslas apibūdinti konstitucijos sukūrimo priežastis, įvertinti jos turinį. Ši detalumu pasižyminti konstitucija atspindi idealų vienuoliškojo gyvenimo modelį, padeda suvokti bernardinų kasdienio gyvenimo ypatumus. Konstitucijoje itin daug dėmesio buvo skirta klauzūrai, nuo kitų moterų vienuolių bernardinės skyrėsi požiūriu į asmeninę nuosavybę, bausmių už įvairius prasižengimus sistema.

RAKTAŽODŽIAI: bernardinės, konstitucija, 1740 m., Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė, moterų vienuolių istorija.

KEY WORDS: Bernardine nuns, regulations, 1740, Grand Duchy of Lithuania, history of nuns.

Regula yra pamatinis vienuolio gyvenimo dokumentas, kuriame atskleidžiama vienuolijos charizma, nusakomi specialieji uždaviniai, apibrėžiamos bendruomenės narių teisės ir pareigos, vidaus gyvenimo taisyklės. Besikeičiant laikams, regulos pritaikomos prie konkrečios visuomenės poreikių, taip randasi vienuolijų konstitucijos, kuriose, laikantis regulos dvasios, pateikiamos konkrečiu laikotarpiu reikalingos vienuoliškojo gyvenimo taisyklės, kad jomis vadovaudamiesi vienuoliai galėtų tobuliau siekti šventumo. Tokia konstitucija (*Regulamen zakonny* 1740) buvo išspausdinta 1740 m. Supraslio bazilijonų spaustuvėje, skirta Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Šv. Kazimiero provincijos Šv. Pranciškaus Trečiojo ordino vienuolėms (bernardinėms). Tuo metu LDK veikė septyni bernardinų vienuolynai: du Vilniuje, po vieną Kaune, Gardine, Lietuvos Brastoje, Slanime ir Minske. Bernardinės ir benediktinės buvo gausiausios ir populiariausios moterų vienuolijos LDK.

Šiame straipsnyje siekiame atskleisti konstitucijos sukūrimo priežastis, įvertinti jos turinį, nusakyti poveikį LDK bernardinų vienuolynams, palyginti šią konstituciją su kitų LDK moterų vienuolijų konstitucijomis. LDK bernardinų istorija nėra sulaukusi daug dėmesio, apie jas informacijos galima rasti bendro pobūdžio istorikų ir menotyrininkų darbuose (žr. Kantak 1933; Wyczawski 1985; Borkowska 1980; Borkowska 1996; Borkowska 2002; Borkowska 2010; *Lietuvos vienuolynai* 1998; Vaišvilaitė 2003: 69–76; Kałamajnska-Saeed (ed.) 2016 ir kt.), o ši konstitucija, kuria besivadovaudamos bernardinės gyveno apie pusantro šimto metų (visi LDK bernardinų vienuo-

lynai, išskyrus Slanimo, buvo panaikinti XIX a.), minima tik K. Kantako darbe (Kantak 1933, 2: 383), daugiau nėra aptarta mokslinėje literatūroje. Ji gali padėti geriau suvokti LDK bernardinų vienuolynų specifika, vietos tradicijas.

Bernardinų vienuolijos gimimas yra tiesiogiai susijęs su Lenkijos Karalystės tradicijomis. Kai šv. Jonas Kapistranas Lenkijoje reformavo Šv. Pranciškaus Asyžiečio Mažesniųjų brolių (pranciškonų) ordiną, 1453 m. Krokuvoje buvo įkurtas pirmasis Šv. Bernardino Sieniečio vienuolynas, nuo kurio titulo pamažu visa Mažesniųjų brolių observantų vienuolija Lenkijoje populiariai imta vadinti bernardiniais. Mažesniųjų brolių observantų (bernardinų) įkurdinimą LDK inicijavo Lietuvos didysis kunigaikštis Kazimieras Jogailaitis, 1469 m. fundavęs Vilniaus, 1471 m. – Kauno Mažesniųjų brolių observantų vienuolynus. Šalia bernardinų vienuolynų ėmė kurtis moterų bernardinų vienuolijos.

Krokuvoje bernardinės pirmą kartą sutinkamos 1454 m. (Kantak 1933, 1: 256). Panaši bendruomenė 1495 m. susikūrė Vilniaus Užupyje. Apie 1500 m. bėginių (davatkų) pagrindu bernardinės atsirado Kaune (Vaišvilaitė 2003: 71; Kantak 1933, 1: 265). Nebuvo sukurta specialios moterims bernardinėms skirtos regulos, todėl jos laikėsi Šv. Pranciškaus Trečiojo ordino regulos, skirtos pasauliečiams. 1521 m. sausio 20 d. popiežius Leonas X reformavo Šv. Pranciškaus Trečiojo ordino regulą, ją pritaikė moterų vienuolynams (Borkowska 2010: 198). K. Kantako tyrimų duomenimis, bernardinų gyvenimas nuo Šv. Klaros ordino vienuolių (pranciškonų) skyrėsi tuo, kad jos nesilaikė klauzūros, galėjo

turėti asmeninės nuosavybės. Pagrindiniai jų užsiėmimai buvo malda ir rankų darbai. Jos kasdien turėjo lotyniškai kalbėti didžiąsias kanonines valandas, dalyvauti šv. Mišiose (Kantak 1933, 1: 259). Bernardinės gyveno globojamos Mažesniųjų brolių observantų (bernardinų), meldavosi jų bažnyčiose.

Pokyčiai bernardinų gyvenime įvyko po Tridento bažnytinio susirinkimo, nurodžiusio visoms moterų vienuolijoms laikytis griežtos klauzūros. Tai buvo įtvirtinta popiežiaus Pijaus V 1566 m. gegužės 29 d. paskelbta bule „Circa pastoralis“. Bernardinės, kaip ir kitos vienuolės, turėjo duoti skaištumo, neturto ir klusnumo įžadus, gyventi klauzūroje. Tuometinis Lenkijos bernardinų provincijolas Benediktas Gasiorkas turėjo pasirūpinti klauzūros įvedimu bernardinų vienuolynuose. Nors ir reformavosi, bernardinės išlaikė tam tikrus tretininkų įpročius, jų vienuolynuose vis tiek buvo laisviau žiūrima į klauzūrą ir asmeninės nuosavybės turėjimą (Borkowska 2010: 198–199; Borkowska 1996: 136). Vilniaus Užupio vienuolynas nesutiko reformuotis ir laikytis klauzūros, pagal teisinius principus negalėjo priimti naujų narių ir turėjo išmirti, tačiau šio nurodymo nepaisė, gyvavo ir toliau. 1594 m. buvo funduotas Vilniaus šv. Mykolo bernardinų vienuolynas, 1618 m. fundaciją gavo Kauno bernardinės. Kiti LDK bernardinų vienuolynai buvo funduoti 1618 m. Gardine, 1624 m. Lietuvos Brastoje, 1630 m. Minske, 1645 m. Slanime (Borkowska 2010: 305–316). Šie vienuolynai vadovavosi Šv. Pranciškaus Trečiojo ordino reformuotąja regula.

LDK bernardinai įvairiais gyvavimo tarpsniais buvo arba priklausomi nuo

Lenkijos bernardinų provincijos, arba turėjo atskirą Lietuvos bernardinų provinciją. Paskutinis LDK laikais atsiskyrimas ir savarankiškos provincijos įkūrimas įvyko 1729 m. Tais metais LDK bernardinams Milane generalinėje ordino kapituloje pavyko gauti leidimą įkurti Lietuvos mažesniųjų brolių observantų šv. Kazimiero provinciją. Oficialiai provincija buvo įkurta 1731 m. spalio 18 d., ją sudarė Vilniaus ir Nesvyžiaus kustodijos (Kantak 1933, 2: 412–413). Šv. Kazimiero provincijos žinioje buvo visi LDK bernardinų vienuolynai. Siekdama unifikuoti ir pagerinti jų veiklą, Šv. Kazimiero provincija Gardino kapituloje 1737 m. rugsėjo 17 d. priėmė „Vienuoliškąjį regulaminą, arba konstitucijas“, skirtas LDK bernardinų vienuolynams, aprobuotas Ispanijoje generalinėje ordino kapituloje 1740 m. birželio 4 d. Tais pačiais metais ši bernardinų konstitucija buvo išspausdinta ir pasklido po LDK bernardinų vienuolynus.

Taigi šią konstituciją paskatino sukurti Lietuvos bernardinų atsiskyrimas nuo Lenkijos. Tai sudarė sąlygas daugiau dėmesio atkreipti į vietos tradicijas ir sukurti LDK sąlygomis geriausiai tinkamas bernardinų gyvenimo taisykles. Rengiant dokumentą, buvo pasinaudota jau egzistavusiomis konstitucijomis, pavyzdžiui, Apaštalu Sosto pasiuntinio, titulinio Lariso arkivyskupo Honorato Visconti 1633 m. patvirtinta Vilniaus šv. Mykolo bernardinų konstitucija (Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka (toliau – MAB), f. 147-924). Naujajame dokumente atsispindėjo per daugiau nei šimtą gyvavimo metų sukauptą LDK bernardinų vienuolynų patirtis. Bernardinių kasdienio gyvenimo prakti-

kos, stebėtos vizitacijų metu, turėjo būti gera medžiaga išleidžiant šį dokumentą. Konstitucijoje nuosekliai ir išsamiai aprašytos priėmimo į vienuolyną, jo valdymo, bendruomeninio gyvenimo, kasdienės veiklos taisyklės, pamaldų tvarka.

Itin daug dėmesio šioje konstitucijoje skirta klauzūros laikymuisi. Klauzūrinė teritorija (vienuolių gyvenamosios patalpos, nedidelis sodas ar kiemas) turėjo būti aptverta aukšta tvora, kurią kasmet reikėjo tikrinti ir prižiūrėti, kad nebūtų jokių skylių, per kurias būtų galima pamatyti, kas dedasi vienuolyno viduje ar žvelgti iš vienuolyno į išorę. Vienuolės iš klauzūros galėjo išeiti nebent kilus gaisrui, potvyniui ar marui. Pagrindinis vienuolių sąlytis su išorės pasauliu – furto langelis. Ant jo uždėtos dvigubos grotos ir geležies lakštas su skylėmis, kad būtų galima girdėti balsą, tačiau nematyti pašnekovo. Per šį langelį interesantai susisiekdavo su durininke, kuri galėjo juos įleisti į parlatorių – susitikimų kambarį, padalintą į dvi dalis: klauzūrinę, skirtą vienuolėms, ir pasaulietinę, skirtą interesantams. Šias dvi dalis jungė, ar veikiau skyrė, mažas grotuotas langelis, prie kurio galėjo prieiti tik gero elgesio vienuolė, lydima ir stebima kitos bernardinės ne ilgesniam nei 15 minučių pokalbiui su interesantu.

Kita erdvė, kur bernardinės susidurdavo su išoriniu pasauliu, buvo bažnyčia. Bernardinės melddavosi bažnyčios chore, grotomis atskirtame nuo likusios bažnyčios erdvės, į kurią joms jokių būdu nebuvo galima įžengti. Pasauliečiai negalėjo matyti chore besimeldusių vienuolių. Išpažinčių klausyta per grotuotą, geležies lakštais su skylutėmis apkaltą langelį, papildomai pridengtą juoda arba

žalia medžiaga, kad nuodėmklausys ir penitentas negalėtų vienas kito išvysti. Komunija buvo priimama per kitą nedidelį langelį sienoje netoli altoriaus. Tiesa, buvo dar vienos durys iš klauzūros į ūkinį kiemą, kurios buvo naudojamos įleisti vienuolyno patarnautojus ypač svarbiems darbams: malkų prinesti, produktų atgabenti ir pan. Taigi vienuolės turėjo gyventi visiškai atskirtos nuo pasaulio. Niekas negalėjo įžengti į klauzūrą be vienuolės globojusio bernardinų vienuolyno gvardijono sprendimo, grasinant ekskomunika. Tokie leidimai buvo išduodami tik gydytojui, chirurgui, tam tikriems amatininkams ūkio ar remonto darbams.

Nepaisant šio griežtumo, tyrėjai pastebėjo, kad realybėje bernardinės gana dažnai pažeisdavo klauzūrą įvairiomis dingstimis. Vienuolyno vyresnioji gaudavo leidimus su lydinčiomis vienuolėmis kelis kartus metuose lankyti palivarkus, kartais kildavo teisinių reikalų, kurių nesutvarkysi už aukštų vienuolyno sienų. 1767 m. Vilniaus, Kauno ir kt. bernardinų vienuolynuose buvo vykdomos klauzūros ir bendros tvarkos stiprinimo reformos (Varsackytė 2006: 71–72; Kauno vienuolyno reformos dokumentai, 1767, MAB, f. 9-1474; Vilniaus vienuolyno reformos dokumentai, 1766–1769, MAB, f. 9-1286). Pavyzdžiui, 1767 m. rugpjūčio 22 d. Kauno bernardinės gavo dekretą, kuriame buvo pabrėžta, kad reikia peržiūrėti klauzūrą ne tik kai dėl jos kyla išskirtinių problemų, bet ir kai bendruomenėje susiklosto tam tikri nederami papročiai. Kauno atveju tai buvo įvairaus luomo moterų įsileidimas į vienuolyno klauzūrinę teritoriją, vienuolynė gyvenusių rezidenčių išleidimas į miestą,

gausa tarnaičių, laisvai vaikščiojusių po klauzūrą, dėl nesvarbių reikalų bėgiojusių iš miesto ir į miestą, skleidusių naujienas apie vienuolyną pasauliečiams, o vienuolėms – apie pasaulyje vykstančius įvykius (MAB, f. 9-1474: 1–2v).

Pagal konstituciją į bernardinų vienuolynus buvo galima priimti tik ne mažesnę nei 1000 auksinų krautį turėjusias merginas. Kai kurios merginos, be kraičio, gaudavo proviziją, arba tam tikrą išlaikymą, kuris, nors laikomas pas vienuolyno vyresniąją, turėjo būti skirtas pirmiausia tos konkrečios vienuolės materialiniams poreikiams tenkinti. Tai savaime prieštaravo neturto principui ir bendrajai nuosavybei, kai kurioms vienuolėms sudarė išskirtines sąlygas vienuolyne. Nors konstitucija nurodė griežtas tos provizijos panaudojimo taisykles, tačiau neišdrįso visiškai uždrausti šios senos praktikos.

Bernardinų vienuolynų duris galėjo praverti tik 15 metų amžiaus sulaukusios merginos, turinčios pašaukimą. Nurodyta žiūrėti, kad nebūtų stojama iš baimės ar prievarta, iširti fizinę ir psichinę sveikatą, elgesį. Metus laiko probantės gyvendavo globojamos magistras. Tik kai išmokdavo skaityti lotynų kalba ir giedoti, probantės įgydavo daugiau teisių, būdavo įleidžiamos į refektorijų, galėjo giedoti chore. Po metų probantės švėsdavo įvilktuves. Konstitucijoje pabrėžta į įvilktuvė iškilmes neįleisti svečių, nesamdyti muzikantų, tik chore leista groti vargonais. Nežinia, kiek šio draudimo buvo paisyta, bajoriškoje visuomenėje įvilktuvės buvo svarbus giminės statuso demonstravimas visuomenėje.

Noviciatas trukdavo metus. Už novices buvo atsakinga vienuolyno vikarė. Ji

turėjo auklėti, mokyti, paskirti dvasines pratybas ir meditacijas, egzaminuoti. Amžinuosius įžadus buvo galima duoti tik sulaukus 16 metų amžiaus. Vis dėlto ir po amžinųjų įžadų jaunos profesės apie penkerius metus likdavo vikarės žinioje, vienuoliškoji formacija bei dorybių tobulinimas nenutrūkdavo ir po profesijos. Praktiškai visą gyvenimą vienuolė turėjo tobulinti savo pašaukimą, tačiau jaunystėje jai tai padėdavo atlikti vikarė – daugiau patirties ir išminties turėjusi vyresnė bernardinė. Šie konstitucijoje išdėstyti principai yra universalūs, panašių nuostatų dėl noviciato ir vienuolių ugdymo laikėsi ir kitos LDK vienuolijos.

Konstitucija daug dėmesio skyrė bažnytinėms apeigoms aprašyti. Pažymėtina, kad visas apeigas vienuolės turėjo atlikti kartu, sutartinai, vienu judesiu ir vienu balsu, o suklydusioms grasinta bausmėmis. Apeigų tobulumo siekimas turėjo artinti prie Viešpaties. Vienuolės turėjo spindėti kuklumu kalbose, eisenose ir gestuose. Vienuoliškojo gyvenimo pagrindas buvo kanoninių valandų giedojimas, užpildęs malda visą paros erdvę. Akolita turėjo paruošti knygas, atversti reikiamus puslapius. Bažnytinių knygų nebuvo galima liesti plikomis rankomis, galima buvo atversti tik per nosinaitę. Paprastomis dienomis buvo leidžiamos vienos giedotinės šv. Mišios ir kitos skaitytinės (privalomos dvejios šv. Mišios per dieną), šventadieniais, žinoma, jų būdavo daugiau. Giedoti tinkamo balso neturėjusios vienuolės dirbdavo ūkio darbus.

Bernardinėms nurodyta du kartus per savaitę atlikti išpažintį, Komuniją leista priimti tik kas dvi savaites (bet ne rečiau kaip kartą per mėnesį), tačiau Advento ir Gavėnios laikotarpiais – kas

savaite ar netgi dažniau. Daug dėmesio skirta dvasiniams mąstymams. Iš vakaro reikėjo perskaityti rytdienos meditacijų medžiagą, kad būtų galima užmigti su meditacijų mintimis. Meditacijas sudarė kelios dalys: pasiruošimas, skaitymas, mąstymas, dėkojimas, aukojimas, prašymas. Numatytos aštuonių dienų metinės rekolekcijos.

Vienuolyno svarbus gyvenimo centras buvo refektorijus, vieta, skirta ne tik valgymui, bet ir maldai, bendravimui. Refektorijuje turėjo kabėti kryžius arba Jėzaus paveikslas. Po įžanginių maldų, susėdus prie stalo, vykdavo viešas kalčių išpažinimas, vadinamoji *kulpa*. Nusizengusioji vienuolė klūpomis, sudėtomis rankomis, į žemę nuleistomis akimis išpažindavo kaltę ir bučiuodavo žemę. Tada jau buvo galima valgyti klausant skaitomų skaitinių – dvasios peno. Pusrųčių metu rekomenduota skaityti Baronių, pietų metu – šventųjų gyvenimus. Cesare Baronio (1538–1607) – italų kardinolas, popiežiaus Klemenso VIII nuodėmklausys, dirbęs Vatikano bibliotekiniuku, pagarsėjo išleidęs 12 tomų Katalikų bažnyčios istoriją *Annales Ecclesiastici*, kuri ilgus metus buvo geriausias Bažnyčios istorijos veikalas. LDK teritorijoje naudota Petro Skargos (1536–1612) parengta šio veikalo santrauka lenkų kalba, pavadinta *Roczne dzieje kościelne od narodzenia Pana y Boga naszego Iesusa Christusa*. LDK bernardinai mėgo šią knygą ir turėjo savo bibliotekose (Urbaitytė 2019, 1: 58–61). LDK buvo ypač populiarūs daugelio perleidimų sulaukę Petro Skargos *Šventųjų gyvenimai*. Vienuolės gaudavo žinių iš Bažnyčios istorijos, šventųjų gyvenimai turėjo padėti tobulinti dorybes. Penktadieniais refektorijuje turėjo būti skaitoma regula, o

trečiadieniais ir šeštadieniais – konstitucija, kad seserys ją įsimintų ir jos laikytųsi. Refektorijus buvo šildoma patalpa, todėl žiemos mėnesiais besikūrenanti krosnis traukdavo bernardines. Tačiau čia buvo draudžiamos tuščios ir skambios kalbos, liepta neatsinešti ir neiškabinti tai, kas kitoms seserims būtų atgrasu. Numanu, kad čia turbūt buvo džiovinami įvairūs daiktai, rūbai. Ypač, jeigu miegui skirtos celės buvo šaltos.

Konstitucijoje buvo patarta saugotis dykinėjimo, užsiimti rankų darbais. Pagrindinis bernardinėms numatytas užsiėmimas buvo siuvinėjimas. Siuvinėti turėjo visos vienuolės, išskyrus tikrai sergančias, o nenorėjusios to daryti baustos disciplina (turėjo nusiplakti). Kitas bernardinų užsiėmimas buvo mokymasis giedoti. Tris kartus per savaitę kantorė ar kita vienuolė mokė giedoti tam gabumų turėjusias seseris. Vienas iš bernardinų užsiėmimų buvo mergaičių lavinimas ir mokymas. Konstitucija nustatė, kad tokiu tikslu buvo galima priimti 7–15 metų mergaites (be asmeninių tarnaičių), kurios taip pat turėtų laikytis klauzūros, gyventi atskirai nuo vienuolių, dėvėti tinkamą aprangą. Taigi pagrindiniai bernardinų užsiėmimai buvo siuvinėjimas, giedojimas ir mergaičių auklėjimas bei mokymas. Tai būdinga ir kitoms LDK vienuolėms.

Vienuolynai rūpinosi savo įvaizdžiu pasaulyje, todėl vienuolėms buvo draudžiama išdavinėti vienuolyno paslaptis, pasakoti apie negeroves, skleisti paskalas. Verta pažymėti, kad netgi nebuvo galima vienuolyno pernelyg girti, svetiemiems išsakytas nepelnytą pagyras reikėjo kuo skubiau atšaukti grasinant įvairiomis bausmėmis ir ekskomunika. Vienuolės dėl asmeninių interesų negalėjo

ieškoti pasauliečių paramos. Vis dėlto bernardinėms buvo sunku atsakyti bajoriškojo gyvenimo tradicijai, tad teko uždrausti netgi tokias pramogas kaip naminius gyvūnėlius, pavyzdžiui, šuniukus. Nors šv. Pranciškus buvo gyvūnų globėjas, pasižymėjęs artimu santykiu su gamta, bernardinų pasaulyje, matyt, naminiai gyvūnėliai ir prisirišimas prie jų buvo laikoma pernelyg pasaulietiška pramoga. Viename iš konstitucijos punktų paliepta vienuolyno vyresniajai nepaprastai saugoti šią konstituciją, laikyti kartu su sąskaitų, metrikų knygomis ir kitais vienuolyno dokumentais, nes galėjo atsirasti vienuolių, sąmoningai norėjusių ją sunaikinti. Tai liudija, kad kartais pasipriešinimas vienuolyno tvarkai galėjo būti gana stiprus.

Apskritai ši konstitucija iš kitų LDK moterų vienuolių konstitucijų išsiskiria griežtumu. Disciplinai palaikyti bernardinų vienuolynuose nustatytas platus įvairiausių bausmių, tarp jų ir fizinių, spektras. Tam tikros bausmės taikytos visose vienuoliškose bendruomenėse. Pavyzdžiui, 1629 m. LDK benediktinių reguloje už didžiausius prasižengimus numatytas pasninkas duona ir vandeniu ant šaltų refektorijaus grindų, draudimas 6 mėnesius dalyvauti vienuolyno kapitulyje ar netgi įkalinimas, tačiau nedetaliazuotos bausmės už smulkesnius prasižengimus, nematyti bausmių įvairovės. Praktiškai visiškai be fizinių bausmių išsiversdavo Lenkijos benediktinės – Magdalenos Mortenskos suredaguotoje 1605 m. reguloje ypač daug dėmesio buvo skiriama dvasiniam formavimui, intelektualiniam lavinimui, auklėjama buvo žodžiais, pavyzdžiu, kraštutiniu atveju buvo galima ypač nepaklusnią seserį įkaldinti (Borkowska 1986; Borkowska 2010:

139–162; Kamuntavičienė 2016: 54–68). 1673 m. LDK kotryniečių itin lakoniškoje reguloje kaip pagrindinės bausmės numatyta pasninkavimas duona ir vandeniu, „prasčiausi darbai namuose“ arba, blogiausiu atveju, užrakinimas vienutėje (Kamuntavičienė 2019: 407–408).

Tuo tarpu LDK bernardinėms už įvairius prasižengimus buvo grasinama įvairiomis kruopščiai detalizuotomis bausmėmis, visų pirma privilegijų praradimu, kurį lydėjo veliumo atėmimas keliems mėnesiams, vieneriems metams, 6 metams ar visam gyvenimui. Tai liudija, kad veliumas buvo vienas pagrindinių vienuolės simbolių. Beje, bernardinėms dėl lengvumo ir patogumo leista dėvėti iš prabangios šilko medžiagos pasiūtus veliumus, o, pavyzdžiui, kotrynietėms drausta naudoti šilką. Nusikaltusios vienuolės negalėjo dalyvauti vyresniosios vienuolės negalėjo dalyvauti vyresniosios rinkimuose, vienuolyno reikalų svarstyje, netekdavo pareigų (postų), turėdavo atlikti prasčiausius darbus. Joms tekdavo kaltę išpirkti klūpant refektorijoje, pasninkaujant vien duona ir vandeniu, poterių kalbėjimu, gulėjimu kryžiumi, disciplina (nusiaplakimu), rykštėmis (pagal bausmės sunkumą, galima buvo paskirti nuo 5 iki 15 rykščių), įkalinimu (dienai, mėnesiui ar pan.) ar netgi ekskomunika. Nusikaltusios plepumu buvo baudžiamos kaiščio laikymu burnoje. Taigi kalčių išpažinimas seserų akivaizdoje ir atgailavimas, viešas atsiprašymas (*kulpa*) buvo menkiausia bausmė už nedidelius prasižengimus, pavyzdžiui, tokius, kaip suklydimas meldžiantis chore. Nuodėmklausiuvi nebuvo galima duoti išrišimo vienuolei, kuri neišpažintų viešai savo kaltės. Šios detalios bausmės turėjo mokyti klusnumo, tačiau neturime žinių, kiek jos realiai buvo taikomos praktikoje.

Apibendrinant galima sakyti, kad 1740 m. konstitucija atspindi LDK bernardinų sukurtą idealų gyvenimo moterų bernardinų vienuolynuose modelį. Priėmimo į vienuolyną, vienuolių ugdymo, pamaldų tvarka buvo panaši į kitose LDK vienuolijose nustatytą tvarką, bet gana unikali buvo LDK bernardinėms taikyta bausmių už įvairius prasižengimus sistema. Išsakyti draudimai rodo silpnuosius bernardinų kasdienio gyvenimo aspektus, vietines tradicijas,

ypač tokias, kaip požiūris į klauzūrą ir asmeninę nuosavybę. Konstitucijoje išdėstyta patirtis liudija, kad LDK bernardinės turėjo savitus kasdienio gyvenimo įpročius, sunkiai atsisakydavo bajoriškųjų papročių. LDK bernardinų konstitucija išsiskiria smulkmeniškumu, kita vertus, būtent dėl to mes galime geriau pažinti LDK bernardinų kasdienio gyvenimo tikrovę. Tuo ši konstitucija yra reikšminga LDK vienuoliškojo gyvenimo istorijai pažinti.

Literatūra

- Borkowska Małgorzata. 1980. *Mniszki*, Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Borkowska Małgorzata. 1986. Potrydencka wersja reguły św. Benedykta, *Za przewodem Ewangelii. Profesja monastyczna*: 249–234. Tyniec: Przygotowali benedyktyni tynieccy.
- Borkowska Małgorzata. 1996. *Życie codzienne polskich klasztorów żeńskich w XVII–XVIII wieku*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Borkowska Małgorzata. 2002. *Panny siostry w świecie sarmackim*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Borkowska Małgorzata. 2010. *Zakony żeńskie w Polsce w epoce nowożytnej*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Kalamajska-Saeed Maria. 2016. *Kościół i klasztorzy rzymskokatolickie dawnego województwa trockiego*, 3, Kościół Grodna. Kraków: Międzynarodowe centrum kultury.
- Kamuntavičienė Vaida. 2016. *Kauno benediktinių vienuolyno tyrimai*, 1, Kauno benediktinių vienuolyno istorija. Kaunas: VDU.
- Kamuntavičienė Vaida. 2019. *Krakių kotryniečių vienuolynas: nuo dievotų bendruomenės iki Lietuvos kotryniečių provincijos*. Kaunas: VDU.
- Kantak Stefan Kamil. 1933. *Bernardyni polscy*, 1–2. Lwów: Prowincja Polska OO. Bernardynów.

- Lietuvos vienuolynai. Vadovas*. 1998. Vilnius: Dailės akademijos leidykla.
- Regulamen zakonny, albo Konstytucje panień zakonnych Prowincyi W. X. Litewskiego, świętego Kazimierza Zakonu świętego Franciszka, z różnych statutów generalskich, y prowincyalskich; z wielu także dekretów papieskich generalnie zebrane, potym zupełną władzą od Kapituły Generalskiej w Hiszpaniey korrygowane, konfirmowane, y do zachowania tymże pannom zakonnym podane*. 1740. W Supraslu: w drukarni WW. OO. Bazylianow.
- Urbaitytė Rita (ed.). 2019. *XVII amžiaus knygos Kauno bibliotekose. Katalogas*. Vilnius: Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka.
- Vaišvilaitė Irena. 2003. Moterys vienuolės XVII a. Lietuvoje, *Istorinė tikrovė ir iliuzija: Lietuvos dvasinės kultūros šaltinių tyrimai* (Vilniaus dailės akademijos darbai 31): 69–76. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla.
- Varsackytė Rasa. 2006. *Kauno miesto ir bažnyčios kultūrų sąveika XVI a. pabaigoje – XVIII a. pabaigoje*, daktaro disertacija, vadovas prof. Zigmantas Kiaupa. Kaunas: VDU.
- Wyczawski Eugeniusz (ed.). 1985. *Klasztorzy bernardynskie w Polsce w jej granicach historycznych*. Kalwaria Zebrzydowska: Wydawnictwo Bernardynów „Calvarianum“.

Nuorodos

- ¹ Straipsnis parengtas paremus Lietuvos mokslo tarybai, projekto sutartis Nr. S-LIP-20-17.